

DE LAATSTE GEZWORENE VAN DE BODEM VAN ELDE

Televisiekijkers en krantelzers hebben enige jaren geleden, namelijk in Juli 1971, kunnen horen, zien en lezen, tot verbazing van hen allen, dat in het Gooi ruim 5000 mensen tezamen recht hadden op meer dan 640 hectaren heide- en weidegronden. Deze „erfgooiers” waren de erfgenamen of rechtsvolgers van die Gooilanders die in de Middeleeuwen van de Abdis van Elten deze gemeente (in de zin van land bestemd voor gemeenschappelijk gebruik) in eigendom ontvangen hadden.

Misschien hebben oudere kijkers en lezers, wonend in en rondom het dorp Gemonde, toen toch nog teruggedacht aan de gemene gronden van de Bodem van Elde, kortweg „De Bodem” genoemd, die hun voorvaderen 500 jaar lang in eigendom en in eigen beheer hadden. Ook de bewoners van Olland zouden zich dit tot historie geworden feit moeten kunnen herinneren, want hun parochiekerk is uit de opbrengst van de Bodem bekostigd. Dit laatste restje geschiedenis van de Bodem van Elde speelde zich af tussen 1856 en 1895.

Doch misschien heb ik bij deze veronderstellingen een te hoge dunk van het menselijk geheugen. Immers ook Mr. A.M.R. Mommers verhaalt in zijn Inventaris van het archief van Sint-Oedenrode hoe verbaasd hij zelf was, toen hij met het ordenen van dat archief stiet op de boekhouding van de Bodem.

Sedertdien is het boek van D.Th. Enklaar verschenen met de teksten van de uitgiften door de hertog en andere grondheren van deze „gemeeynten”. En ook de visie die Enklaar neerschreef in de inleiding tot dit werk is intussen, vooral door Ferdinand Smulders, onder meer in dit blad, hier en daar bijgeschaafd, doordat hij wees op bijzonderheden waaruit het geheel eigen karakter van de gemeente naar voren kwam. Zo b.v. dat de grenzen van een gemeente niet behoefden samen te vallen met die van een dorp; dat de gemeente niet ressorteerde onder een schepensbank, maar werd beheerd door „gezworenen”, namens de „nageburen”.

Onder al die gemeentes neemt de Bodem van Elde een aparte plaats in. De Bodem was namelijk in 1314 door Jan I hertog van Brabant gegeven aan een viertal personen: aan Gerard van der Aa van Boxtel, aan Lodewijck geheyten van der Alsbaka, aan Jan die Heffge Woutersz, geheyten Lang-Woutersz en aan Nenneken van Abrugge. De vier genoemden zullen de representanten geweest zijn van geïnteresseerden wonend onder Gemonde en naaste omgeving, welk dorp was en is gelegen onder vier jurisdicties, die van Boxtel, Sint Michiels Gestel, Sint Oedenrode en Schijndel: een „gevierendeeld” dorp dus; zodat de Bodem van Elde ook wel heette „de Bodem van Viergemalen”. Ook noemden de opwonenden zich wel „parochianen van Gemonde”. Zoals een getuigenis in N.4721 van 1661 verklaart had dit dorp een zéér oude kerk en had het altijd een eigen pastoor en een eigen koster gehad (hoewel ook deze over de Bodem van Elde niets te zeggen hadden).

Deze uitgifte was namelijk gedaan door Jan I „bij onereuse titel van coop”, zoals rechtsgeleerde heren het in 1676 noemden, onder de last dat de gebruikers voortaan jaarlijks een cijns moesten betalen. De genoemde personen en hun nakomelingen kregen daarbij bovendien „volkomen macht en faculteit tot het maken van ordonnanties, statuten of keuren, die er toe moesten dienen de gemeeynte in stand en in goede staat te houden. ¹⁾

Meyn van hertog en kerkjes

G. 30
511

Gestel

een dorp gelegen in de oostzij van Ruyfogen dorp
in de parochie van Oosterwijk, de twee dorpen

Gestel en Mechten samen een lingschland aijt en
gemonds } ouden dorp
Ost Kapung
van den kerk
1753

Rekenen voor de Ruyfogen en Mechten onder het dorp Gestel liggen twee
kerken kerkjes of kerkken die zijn in de oostzij van Mechten
waren de twee dorpen Gestel en Gemonds 1753 op 1/15 d. 1758

Een aquarel uit handschrift Schoemaker, blad 41.
Voorstellende vermoedelijk het kerkje van Gemonde. (circa 1738).

Het terrein dat deze Bodem van Elde besloeg moet men zich niet voorstellen als één groot stuk grond dat voor gemeenschappelijk gebruik bestemd was. Neen, de concessie had betrekking op die (vanouds) gemene gronden die lagen binnen een duidelijk omschreven gebied. In brede lijnen aangeduid strekte dit zich uit binnen een vierhoek beschreven door de lijnen gaande van de kerk van Gestel naar de kapel bij het Gewat in Middelrode, vandaar langs Hermalen naar de watermolens van Kasteren, vandaar naar Boxtel en zo weer terug naar de kerk van Gestel. Dit gehele gebied, met de daarin gelegen gemene gronden, werd fraai in kaart gebracht, met de hand getekend en gekleurd, door de landmeter-tekenaar Hendrik Verhees, en wel bij gelegenheid van de opdeling in 1802 van de Bodem van Elde tussen de vier gemeenten waaronder hij zich uitstrekte.

Die gemene gronden en het gebruik dat men daarvan maakte, waren natuurlijk heel wat ouder dan dat jaar 1314, toen de hertog of zijn meijers op het denkbeeld kwamen de bewoners voor hun gemene gronden geld in het hertogelijk laatje te doen storten. Reeds eeuwen her, om niet te zeggen van Adam af, werden de weiden en de „wildernis” die rond een nederzetting lagen, gemeenschappelijk gebruikt. Pas toen

er meer behoefte kwam aan regelingen van hogerhand, als er zich onderlinge geschillen voordeden over de gebruiksrechten, zullen de hertogelijke meijers de kans schoon gezien hebben om te vragen naar de „papieren” (destijds de „perkamenten”) waarmede men zijn rechten kon bewijzen. Daarbij ging de meijer natuurlijk uit van het vooropgezette standpunt dat alle grond van de hertog was, en er zullen maar weinig „eigen-erfden” geweest zijn, die dat met kracht van argument en desnoods zonder argument konden bestrijden. Van Heurn meent dat het volk als vanzelfsprekend aannam dat alle grond, ook de allodiale goederen, die buiten de domeinen van heren en kloosters lagen, eigendom van de vorst was; maar in acten van eigendoms-overdracht, ook de zeer oude, voor zover we die bezitten, staat vaak en met een zekere trots vermeld, dat het „allodiaal” goed betreft, géén leengoed, en zelfs géén cijnsgoed.

Hoe dan ook, eigen of niet eigen, de Bodem van Elde werd in 1314, middels een charter van circa 80 cm in het vierkant en versierd met het hertogelijk zegel, aan de genoemde personen verkocht. En met die oorkonde op zak was men weer baas in eigen huis. De rechten lagen vast, men kon, (zoals voorheen) zorgen voor onderhoud en beheer. Per jurisdictie (per dorp) kende men twee gezworenen; deze „achtmannen” zagen toe op het onderhoud van wegen, sloten en dijken, regelden de betaling van de cijns en schreven voor hoe ieder zich had te gedragen bij het steken van turf en het kappen van hout. Nadat in 1464 hertog Philips ook het recht van vóórpoting had verleend (het recht om vóór het terrein langs de openbare wegen bomen te poten), werden ook deze pootrechten door de gezworenen verkocht. Uit de opbrengst werd de cijns betaald en de kosten bestreden. ²⁾

Over de cijnsbetaling bestond aanvankelijk nog verschil van mening, hetgeen aanleiding gaf tot moeilijkheden; doch nadat deze waren opgelost, bleef men getrouw deze gebuurcijns betalen, zoals is na te zien in de cijnsboeken van Brabant. In het oudste cijnsboek van St. Michiels Gestel dat in Den Bosch bewaard wordt (R.G. 226) staan op blad 150 de cijnsen die de geburen van Schijndel, Gestel en Boxtel moeten betalen voor de Bodem van Elde. Hieruit volgt meteen dat de in dit boek vermelde personen met hun huizen en landerijen de opvolgers zullen zijn van diegenen die oorspronkelijk de Bodem van Elde bezaten. Als in latere tijd de oude cijnsen worden opgedoekt, lost de laatste gezworene, Simon Spierings, in October 1823 de cijns die de Nageburen van Sint Michiels Gestel moeten betalen af met een bedrag van 12 gulden, 1 stuiver en 4 cent.

Ook in het overige deel van Sint Michiels Gestel kende men gemene gronden. Deze waren echter bij of in het domein van Herlaar gelegen dat destijds toebehoorde aan de familie van Hoerne, voor zover zij heren van Perweys waren. Ook hier kreeg men blijkbaar behoefte aan papieren. Op 17 November 1381 geeft Willem van Hoerne, heer van Perweys, een brief uit, die medebezegeld wordt door zijn broer Henrick van Hoerne, eveneens heer van Perweys. Daarin belooft hij de inwoners dat hij zijn gemene gronden gelegen tussen Herlaar, Boxtel en de Dommel, nooit zal verkopen: de gebruikers zullen voortaan een cijns betalen voor hun gebruiksrechten. ³⁾

Het essentiële verschil tussen deze gemeentes en de Bodem van Elde kan men halen uit de verwoording. De Bodem van Elde wordt *verkocht* tegen betaling van een jaarcijns; in Thede worden alleen de gebruiksrechten afgestaan. Als later de heerlijkheid van Herlaar door de republiek wordt afgekocht, komen de gronden in Thede dan

ook automatisch aan de gemeente en geschillen met de gemeente betreffende deze „gemyntes” gaan dan ook alleen over de versterking van de gebruiksrechten. 4) Hoe het beheer van de Bodem de eeuwen door in zijn werk ging en welke plaats de gezworenen daarbij innamen kan men het best nalezen in een notariële acte in N. 4721 protocol van Notaris van den Heuvel, fol. 171 e. v., welke acte door Ferdinand Smulders uitvoerig werd geciteerd in zijn artikel „Nieuwe erven en Aartgebruik”. Staaltjes van „Bodem”-beheer vindt men ook bij herhaling in het schepenprotocol van Sint Michiels Gestel. Zo kan men op een bladzijde uit het protocol van Adriaen Leunis van Heeze van Juni 1597 (als los stuk bewaard in het archief van de Bodem van Elde G. A. St. M. G. nr. 1676) lezen hoe het sein wordt gegeven tot de jaarlijkse turfcampagne.

Dit stuk begint met de mededeling dat de acht gezworenen van de Viergemaelen ende van den Bodem van Elden hadden besloten dat ieder dorp op de Bodem „zou torven 200 roeijen torffs”. Daarop is door de gezworenen van de Heerlijkheid van Sint Michiels Gestel uitgemaakt dat ieder die gerecht is op de voornoemde gemynte te torven „soe wel die schamele als die rijcken, elcx zullen torven anderhalf roeije; sonder tzelve torven te buijten te gaen of te veele te torven”, zulks op verbeurte van een boete. Verboden is het ook „te mogen torven, strautsels haelen of doen haelen vóór of nae der sonnen”; eveneens op verbeurte van een boete. Verder wordt bedongen dat uitgesloten is van de turfcampagne „wie zijn contributie, koningsbede, of geuurlijke rechten niet betaald heeft, of wie niet het „pionieren” met de nageburen volbracht heeft. Aan die laatste bepalingen kan men zien hoe het dorpsbestuur middels het bodem-beheer zijn belangen schuift onder de uitoefening van de rechten der nageburen.

Aardig vooral als staaltjes van beheer in vroeger tijd zijn de plechtige uitgiften van een stukje van de gemeente aan oude of nieuwe nageburen. In de Heerlijkheid van Herlaar uiteraard met verloop van de Heer van Perweys, konden stukken van de gemeente verkocht worden. Van deze nieuwe erven werden dan „novale” cijnsen betaald. In Sint Michiels Gestel betalen zulke nieuwe erven onder de parochie Gemonde gelegen „Maartenscijnsen, de overige betalen Michielscijnsen”.

Zo geeft op 22 Maart 1538 Daniel van der Ameyden, kastelein en schout, met schepenen en gezworenen „een stuck weyvelds van der gemynten ten Hezeler” aan Daniel Adams Metten Baerde: binnen vier jaar te „betymmen” en met een „oude swert” als grondcijns aan Herlaar. In Augustus 1563 worden o. a. verkocht: 24 roeijen van 20 hamervoeten, van de gemynte onder de parochie Gemonde aan die Luezige heijde gelegen aan Joost Pauwelsz Jacobsz onder betaling van een grondcijns van 1 oirt stuivers op Sint Mertens dach; en 45 roeijen gemynte aan het Hezelair aan Gielis Jan Damen, met een halve stuiver grondcijns op Sint Michiels.

Zoals reeds is gezegd: zo’n 500 jaar lang heeft de instelling van de Bodem van Elde stand gehouden. Weliswaar niet zonder verwickelingen. Er moesten wel eens grote heren terecht gewezen worden en dat ging niet altijd zonder slag of stoot. Zo vermeldt het notariële protocol N. 4717 op blad 11vso een acte waarbij Johan Philip Rueff, heer van Balen in Limburg, eigenaar van de Denneboomse hoef, belooft aan de geswoorens van de Bodem van Elde of Viergemalen, dat hij maatregelen zal nemen dat geërfden in het Moerschot en in den Engel geen wateroverlast meer zullen hebben . . . maar . . . de acte is niet afgewerkt.

Vooraf wanneer de Meierij na de Vrede van Munster onder het bestuur komt van vreemdelingen, die, zoals Ferdinand Smulders zegt, geen begrip hadden voor de oude gebruiken, moet men zijn rechten om schouw te voeren, om verballen op te maken, wanneer een sloot is vervuild, versmald of afgedamd, of wanneer zonder vergunning wordt geturfd of gekapt, verdedigen.

Totdat de grote maatschappelijke en politieke omwenteling die we kennen onder de naam Franse Revolutie en de komst van Napoleon met een geheel nieuw bestuursapparaat, wegvaagde wat sedert de Middeleeuwen had bestaan: de schepen-banken, de leen- en laathoven, de heerlijke rechten, de tienden, de Tafels van de H. Geest. Dat alles verdween tegelijk met de regenten die van hun geprivilegieerde posten een in hun eigen ogen waarschijnlijk „rechtvaardig” misbruik hadden gemaakt.

De gemeentebesturen nieuwe stijl van Schijndel, Boxtel, Gestel en Sint Oedenrode vonden een instelling als de Bodem van Elde, die aan hun rechtsmacht ontsnapte, te lastig. Het kwam tot een verdeling van de gronden, waarbij aan de gerechtigden tot de Bodem van ieder der vier dorpen een gedeelte van de gronden werd toegewezen. Schijndel en Boxtel gingen zelfs meteen over tot liquidatie. In Sint Oedenrode en Sint Michiels Gestel bleef de Bodem bestaan. Het lastige van de indeling voor Gestel was dat de eigendommen, vooral na een grenscorrectie met Schijndel, voor het merendeel gelegen waren onder de jurisdictie van Schijndel. Dit gaf moeilijkheden. Wat de eigenaren van de Bodem besloten of toelieten, vond het gemeentebestuur aldaar niet goed, of omgekeerd. Het valt daarom te begrijpen dat men ook in Sint Michiels Gestel van de Bodem af wilde, of althans hem ondergeschikt maken aan de gemeente.

Onder deze omstandigheden werd Simon Gijsbert Spierings gezworene van Sint Michiels Gestel. Wie was Simon? Simon was geen vreemdeling in Gestel. Hij was landbouwer aan de Beekant. In de *État de Population* van 1810 (G.A. St. M. Gestel) staat dat hij „in goeden doen” was. Voor zijn oude dag kocht hij een „speelhuys” aan de Venkant. Hij werd zeer oud, samen met zijn vrouw Johanna Strick, die hem nog overleefde. ⁵⁾ Hij was in 1755 geboren als de zoon van Gijsbert Hendrik Spierings en Martina Schuurmans. Door diens huwelijk met Martina was de familie in de heerdgang van het Hezelaar komen wonen, waar overigens een verre voorvader, Henrick Spierinck, reeds in 1424 huizen en grond gekocht had. De afstammelingen van deze Henrick hebben in de loop der eeuwen zowel in Sint Michiels Gestel als op Den Dungen en in Berlicum bestuursfuncties waargenomen. ⁶⁾ Liefde voor recht en wet kunnen Simon dus niet vreemd geweest zijn en de oude regels en gebruiken zal hij gekend hebben als geen ander.

Op 7 Februari 1806 legde Simon Spierings de eed af als gezworene. ⁷⁾ Hij zweert dat hij „als een goed huisvader de Bodem zal beheren; dat hij zal toezien dat deze niet vervreemd of verminderd wordt, noch de opbrengsten daarvan aan hun rechtmatige bestemming onttrokken”. En spoedig zal hij deze eed moeten waarmaken.

In 1815 richtte de toenmalige burgemeester van Sint Michiels Gestel, Baron Alting van Geusau, een verzoek tot Gedeputeerde Staten om het Gestelse deel van de Bodem te mogen verkopen. En in het accountantsverslag van Simon, beginnend in 1816, kunnen we hem volgen in de moeiten die hij zich moet geven dit Edel Grootachtbaar College te overtuigen van de onrechtmatigheid van dat verzoek. ⁸⁾ Discussies met advocaten, op het gouvernement en met de burgemeester, hebben

echter succes. De eerste aanval van het gemeentebestuur op de Bodem wordt afgeslagen.

De tweede aanval op de Bodem volgt in 1827, onder het burgemeesterschap van J. A. van Griensven. ⁹⁾ Op 1 September 1827 moest Simon zijn rekening over de jaren sedert 1816 presenteren. Deze werd gecontroleerd en goedgekeurd. Er was toen een batig saldo van 180 gulden 62½ cent. Tot grote verwondering en verontwaardiging van de gezworene werd dit saldo daarop in de gemeentekas gestort, terwijl bovendien een obligatie, eigendom van de Bodem, in de dorpskomme werd gesloten. Protesten haalden niets uit. Men gaat van gemeentewege over tot de aanstelling van gecommiteerden, die vervolgens grond van de nageburen verkopen; welke handelwijze men dekt door een referendum te houden, waarbij een aantal nageburen achteraf hun goedkeuring hechten aan wat gebeurd is. Wie dan niet opkomt om te stemmen wordt geacht te hebben voorgestemd.

Niet alleen dat deze procedure onrechtmatig was, maar bovendien, een meerderheid maakt iets niet tot goed of recht: als de meerderheid een onrecht voorstaat dan blijft dat onrecht, hoe democratisch dat ook mag lijken.

De gezworene Simon Spierings legt zich bij deze gang van zaken niet neer. Natuurlijk is hij reeds krachtens zijn eed gehouden zich tegen vervreemding en benadeling van de Bodem te verzetten, maar hij weet ook dat het juist de armen zijn die de dupe zullen worden van de verkoop van de gronden. Immers, de rijken zullen die weiden en heiden kopen en zij zullen de armen, die daar hun vee konden laten weiden en er brandstof konden halen, voortaan weren.

Als zijn protesten niet baten, laat Simon de advocaat Mr. J. B. van Son op 21 Juni 1836 een rekest indienen bij Gedeputeerde Staten. ¹⁰⁾ Bij dit rekest, dat een exposé geeft over de Bodem van Elde en zijn lotgevallen, worden een aantal stukken in originali bijgevoegd. Vooreerst het charter van 1462 van Hertog Philips, inhoudende de bevestiging van de giftbrief van 1314; een kwitantie van de rentmeester Goossen Heym van 1464; een memorie over hetgeen er gebeurd is met de documenten van de Bodem, die in een kist in de kerk van Boxtel geborgen lagen, waaruit zij verdwenen bij de plundering van de kerk door de ruiters en knechten van Maarten van Rossum; voorts de copie van een advies van rechtsgeleerde heren over de rechtspositie van de Bodem in 1676 uitgebracht; dan nog enige proeven van de uitoefening van rechten, enige betaalde aanslagen van de grondbelasting en last not least, de rekening uitgebracht door Simon Gijsberts Spierings over de jaren 1816 tot 1827. Het rekest met de bijlagen op één na, ligt in een dossier dat nu berust in het archief der Provinciale Griffie (dossier P. 5653) en uit de verdere inhoud van dit dossier kan men opmaken dat van de kant van de staten de burgemeester van Sint Michiels Gestel om opheldering is gevraagd. Deze repliceert met verwijzingen naar de genoemde oproepingen van de geërfden. Dat hij land van de Bodem te koop had aangeboden, noemt hij nu „badineren in de herberg”. Op de persoon van Simon vuurt hij enige insinuaties af: de man gedraagt zich als een koning, en of zijn rekening klopt staat nog te bezien.

Hierna blijft het van de zijde van Gedeputeerde Staten stil. Noch Simon, noch de Burgemeester vernemen verder taal of teken.

Op 9 October 1839 herhaalt Simon zijn verzoek. Hij is inmiddels 84 jaar oud geworden en voelt zijn levenseinde naderen. Zijn grote zorg is hoe hij voor God zijn

rentmeesterschap van de Bodem kan verantwoorden. Heeft hij wel alles gedaan waartoe zijn eed als gezworene hem verplichtte? Hij heeft vernomen dat men van plan zou zijn het beheer van de Bodem aan Burgemeester en Assessoren op te dragen. Weet men dan niet dat de Bodem wettig en onbetwist eigendom is van particulieren?

Ook nu komt er geen antwoord. Ditmaal blijft de gezworene niet lang daarop wachten. Zijn enige hoop is nog gericht op de Koning. Op 26 Februari 1840 schrijft hij aan Zijne Majesteit de Koning een uitvoerige brief. De documenten waarover hij beschikte liggen nog bij zijn rekest aan Gedeputeerde Staten. De enige bewijsstukken die hij voor de Koning kan overleggen zijn de kwitanties van de grondbelasting van de laatste jaren.

Simon had zich deze moeite kunnen besparen. De brief werd door het Kabinet des Konings aan Binnenlandsche Zaken gezonden en deze instantie bevordert hem wederom naar Gedeputeerde Staten. Even keurig als hij geschreven is, is hij daar komen rusten in het dossier bij de andere stukken. Is Simon daarna een proces begonnen tegen de gemeente? Volgens Mr. A.M.R. Mommers schrijft Mr J.B. van Son in 1856 in een advies uitgebracht aan de gemeente Sint Oedenrode, dat voor verkoop van gemene gronden van de Bodem de bewilliging van alle naburen nodig is; dat men weliswaar alleen in Sint Michiels Gestel in rechten tegen de verkoop was opgekomen, maar dat dat geding ten nadele van de gemeente was uitgelopen. Het is moeilijk dit uit authentieke stukken te achterhalen. Wel waren inmiddels ook gerechtigden van andere gemene gronden onder Sint Michiels Gestel tot verzet gekomen. (Men zie Kokke, pag. 67) Een antwoord aan Simon is in het dossier niet te vinden.

Intussen kreeg Simon Spierings wel antwoord van de hemelse rechter. Op 11 Juni 1844 is hij 89 jaar oud overleden. Wellicht heeft hij toen te horen gekregen: „Wel u goede en getrouwe knecht, over weinig zijt ge getrouwd geweest, over veel zal ik u stellen; ga binnen in de vreugde uws heren”.

Met zijn overlijden was de Bodem van Elde nog niet geheel te ruste gegaan. De burgemeester schrijft op 15 Juli 1845 aan zijn advocaat dat de nieuwe gecommiteerden in het dorp worden aangezien als „kwade jongens”. De heer Jacobus Spierings in den Vogelenzang te Schijndel, de zoon van Simon, krijgt van hem de aanzegging dat hij de kas van de Bodem en de rekening moet overleggen. Jacobus voldoet hieraan op 3 Februari 1845. In Augustus volgt nog een sommatie aan de weduwe en alle kinderen om de documenten en bescheiden die hun echtgenoot en vader, de laatste gezworene van de Bodem van Elde (zo staat het in dit stuk) onder zich had, aan de gemeente uit te leveren. Ook hieraan heeft men voldaan. Het archief van de Bodem van Elde berust thans in het gemeente-archief van Sint Michiels Gestel: zoals het behoort: als een gedeponeerd archief. Met uitzondering echter van die belangrijke stukken die Simon Spierings bij zijn rekest had gevoegd: die liggen in het dossier P. 5653. Alle . . . op één na . . . Iemand heeft het charter van hertog Philips van Bourgondië té mooi gevonden om het te laten bestoffen: dat document is uit het dossier verdwenen . . . De rest werd met stof bedekt. Tot het mij te beurt viel wat van dit stof weg te blazen en eenmaal hulde te brengen aan Simon Gijsbert Spierings, de laatste gezworene van de Bodem van Elde.

MECHELIEN SPIERINGS

Voetnoten:

- 1) Men zou de instelling kunnen vergelijken met wat wij heden een stichting noemen; de stichting Brabants Landschap b.v. Met dit grote verschil dat het niet ging om het passief bewaren van een stuk natuur, maar om het zo intensief mogelijk benutten en tegelijk zo goed mogelijk conserveren van de grond waarop men woonde en waarvan men leefde; ten voordele van eenieder die daar belang bij had, zowel arm als rijk.
- 2) Hertog Philips had dit blijkens een brief aan zijn rentmeester, vermeld bij Enklaar, gedaan, om de gevaarlijke ontbossing tegen te gaan, die toendertijd van Brabant een woestenis dreigde te maken. Dat dit geen ijdele woorden waren, blijkt uit acten in het Bossche schepensprotocol van verkoop van eikebomen. In één acte worden op den Hoernick onder Sint Michiels Gestel in 1409 1400 eikebomen verkocht voor de kap. (RsBosch 1186 fol. 131 vso)
- 3) Een van die gemene gronden vormde de „Bleeken” vlak bij dorp en Dommel gelegen. Bepaalde hoeven of huizen en gronden bezaten een heel, half of kwart „ploechrecht” in de Bleeken. Deze rechten werden met de erven waarbij zij behoorden verkocht en misschien ook wel afzonderlijk verhandeld. Zo bezit in 1593 Lambert Udemansz van Brouheeze een huis aan de grote brug van Gestel met een „bleeckensrecht” (St.M.G.R.45 f. 66) en in 1538 wordt verhandeld een „kwart ploechrecht in de Bleeken” van Laureyns Willemsz van Gerwen. (St.M.G.R. 42 fol. 6vso)
- 4) Terecht plaatst Enklaar in zijn boek deze brief na de giftbrief aan de Bodem van Elde. Het vonnis van de Raad van Brabant van 23 Nov. 1451, inzake een proces tussen Sint-Oedenrode en Schijndel, dat hij daarna afdruckt, en waarin opgenomen de namen van de rechthebbenden, slaat m.i. op de Bodem van Elde: de genoemden zullen alle parochianen van Gemonde zijn.
- 5) Mijn vader bewaarde een oud familiestuk: een 18e eeuwse horloge van Engelse makelij, dat van vader op zoon was overgegeven. Momenteel ligt dit bij de familie Kneepkens te Vught.
- 6) Zij het niet altijd met evenveel ambitie: Corstiaan Henrick Spierinx die circa 1590 te Berlicum kwam wonen, krijgt op 6 April 1590 de aanzegging dat hij voor „den Heer” moet komen, „op pene van XII gulden”. Hij komt dan op 11 Mei op den Huuse van Heeswijck „hem excuserende dat hij geen scepen en soude dorven zijn”. De Heer is dan zo vriendelijk hem enige tijd „respijt” te geven. Tenslotte vermeldt echter het geding van 7 Sept. 1590 „op huyden is Corstiaan Henrick Spierinx schepene gesteld”. (Berlicum R. 4 fol. 45 e.v.)
- 7) In Berlicum R. 3 staat op blad 2 een uitvoerig eed-formulier voor een „gesworenen eed”.
- 8) Dat men ter gemeente moeite had met de rechtspositie van de Bodem zal wel vooral te wijten geweest zijn aan de andere positie die men kende in de heerdgang van Thede. Bovendien blijkt dat copieën van de uitgifte-brief van Jan I, als bevestigd door zijn opvolgers, sedert opheffing van de heerlijkheid berusten in het archief „Domeinen” van het Markiezaat te Bergen op Zoom.
- 9) Dezelfde J.A. van Griensven was het die in September 1825 aan regent Smits de sluiting van het Seminarie Beekvliet aanzegde. (Vgl. „Beekvliet's Eeuwfeest 1815-1915, 's-Bosch 1915, pag. 74)
- 10) Dit was niet de eerste de beste: Mr.J.B. van Son was later minister van Openbare Eredienst en op het eind van zijn leven oprichter van de Kiezersvereniging Noord Brabant. Vgl. J. Aarts: Schoolrecht-schoollstrijd-schoollwet in Nederland, deel II Tilburg 1932 pag. 33-34 en A.R.M. Mommers: Brabant van Generaliteitsland tot Gewest deel II, Nijmegen 1953.

Geraadpleegde Archieven:

Gem.Archief Bergen-op-Zoom: Archief van het Markiezaat.

R.A.'s-Bosch: Archief der Prov. Griffie P.5653. Archief Rentmr. Generaal nrs. 226-244. Sint Mich. Gestel R.42-43 e.v.). Not.Archieven N.4717-4721.

Gem.Archief Sint Mich. Gestel: Gedeponeerde Archieven: Archief van de Bodem van Elde.

Literatuur:

D.Th. Enklaar: Gemene Gronden in N. Brabant: Bronnen van O.V.R. 3e reeks, Nr. IX, Utrecht 1941

J.H. van Heum: Historie der Stad en Meierij van 's-Hertogenbosch, 1776

C.Th. Kokke: Inventaris van het archief der gemeente Sint Michiels Gestel. Boxtel 1949

D.C. van der Poel: Hoofdlijnen der Economische en Sociale Geschiedenis, deel I, Utrecht 1952

A.R.M. Mommers: Brabant van Generaliteitsland tot Gewest, Nijmegen 1953

A.R.M. Mommers: Sint Oedenrode van oude tijden tot heden. 1928

F.W. Smulders: Nieuwe Erven en Aartgebruik, Brabants Heem 1956 8e jrg. pag. 147

F.W. Smulders: De Gemeent van Haaren, Kleine Meierij jrg. 1 nr. 5 en verder passim (Men zie

W. de Bakker: Een terugblik op meer dan 200 artikelen, in Kleine Meierij 1972 pag. 40)